

Михайло Коцюбинський

Михайло Коцюбинський - одна з найяскравіших і найсвоєрідніших постатей в українській та усій світовій літературі кінця XIX сторіччя. В своїх творах він показав силу й енергію простих трударів, їх нездоланну стійкість у боротьбі за нове справедливе життя, відобразив соціальні і національні прагнення українського народу, оспівав його високу поетичність.

Літературний учень і земляк М.М.Коцюбинського лауреат Ленінської премії Михайло Стельмах так сказав про літературну спадщину письменника:

"Усе, дорогий Михайле Михайловичу, що написане кров'ю Вашого серця, зосталося в пам'яті всього нашого народу, а слово і краса ім'ям народу увійшли в безсмертя." У рідному місті письменника його ім'я носить одна з центральних магістралей, педагогічний університет, кінотеатр, школа, будинок відпочинку.

Кращі твори письменників Поділля відзначені літературною премією імені Михайла Коцюбинського. Її лауреатами стали Анатолій Бортняк, Дмитро Дереч, Григорій Усач, Михайло Каменюк. На Південному Бузі є так звана "Скеля Коцюбинського", мальовничий куточок, де любив відпочивати і обмірковувати свої твори письменник. За традицією до пам'ятного місця приїздять після випускного вечора юнаки та дівчата, щоб зустріти схід сонця, послухати соловейка, помріяти, поспівати. За поетичним натхненням сюди приходили Павло Тичина, Іван Микитенко, Володимир Сосюра, Андрій Малишко. Цю місцину відтворив відомий художник М.Бурачек, картина його експонується в музеї-садибі Михайла Коцюбинського в м. Вінниці. Нетлінне слово Коцюбинського наснажує мільйони сердець. Погортаємо книгу вражень музею. В ній - схвильовані записи гостей з Києва, Москви, Казані, Тбілісі, Баку, з Польщі, Чехословаччини, Канади. "Були. Дивились. Думали. Спогад - на все життя. Вклоняємось великому Сонцелюбові."

На околиці села Зарванці поблизу Вінниці учні місцевої школи впорядкували і взяли під охорону "Джерело Коцюбинського". Тут чутлива душа письменника вбирала найніжніші звуки й барви рідної землі, які він потім переніс у свої твори. На Поділлі любовно оберігаються і інші місця, пов'язані з життям і діяльністю письменника. Так, у містах Барі й Шаргороді, у селах Лопатинці, Михайлівка, Станіславчик відкрито музейні кімнати М. Коцюбинського. В 1971 р. на честь письменника в Шаргороді встановлено пам'ятну стелу роботи вінницького скульптора М. Непорожнього. Чимало творів присвятили М. Коцюбинському його земляки - народні умільці. Серед них - портрети письменника (різьба по дереву), виконані майстром народної творчості В. Бичковою, вишивки М. Пасічник, Ф. Радивонюк, ліногравюра Р. Соколовського, малюнки З. Носальської та ін. Викладачі та студенти Вінницького державного педагогічного університету вивчають творчу

спадщину письменника, відкривають все нові сторінки життя та творчості, особливу увагу приділяючи його зв'язкам з рідним краєм.

Біографія Михайла Михайловича

*Ти з нами будеш вічно жити,
Як сяйво сонця, як вечірній спів,
Ти так любив землі своєї квіти,
І так, як квіти, ти людей любив.*
В. Сосюра

Михайло

Народився Михайло Михайлович Коцюбинський 17 вересня 1864 року на мальовничій околиці стародавнього міста Вінниці в родині дрібного урядовця. Батько його людина добра, чесна й працьовита, але запальна і нестримана, "з вічними фантазіями, які ніколи не здійснилися", не міг терпіти утисків і несправедливостей від начальства, тому часто міняв роботу, а інколи і зовсім залишався без міста або працював за мізерну плату. Разом з ним їздила по селах, містах та містечках Поділля і родина. "Дитячий вік мій (до 7 літ) пройшов у м.Вінниці, а відтак довелось жити то на селі, то знов у місті, все на тім же багатім природою, теплім, прекрасним Поділлі", - згадував Коцюбинський.

Дитинство письменника минало в теплій, дружній сімейній обстановці, хоч інколи в скрутних матеріальних умовах. Кволий, худенький хлопчик з блідим матовим лицем був улюбленцем родини, особливо матері Ликери Максимівни, - жінки доброї, люблячої, із складною і глибокою душею. Їй було властиве тонке розуміння літератури та мистецтва. Під впливом матері у хлопчика рано розвинувся інтерес до читання.

Поштовхом до літературної творчості стали літературні пісні. Михайло часто ходив на ярмарок слухати лірників. М.Коцюбинський згадує, що у 9-10 років він і сам почав складати пісні за взірцем народних, а в 12 - написав велику повість (російською мовою) з фінського життя. Коцюбинський почав пробувати свої сили в літературі рано, брався за поезію, переклади, нариси, та швидко головним полем його письменницької діяльності, справжнім покликанням стає художня проза. З перших спроб Коцюбинського-прозаїка до нас дійшли оповідання "Андрій Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма" (1884), "21-го грудня, на введеніє" (1885), "Дядько та тітка" (1885). Друкуватися Коцюбинський почав у 1890р. — львівський дитячий журнал "Дзвінок"

опублікував його вірш “Наша хатка”. В цьому ж році він побував у Львові, встановивши творчі контакти з місцевими літераторами та видавцями, зокрема Франком. Поїздка поклала початок постійному співробітництву Коцюбинського в західноукраїнських виданнях. На початку 1891р. він їде в с. Лопатинці на Вінниччині, де поєднує роботу домашнього вчителя в родині місцевого службовця з поглибленим вивченням життя села, народної мови, культури і розпочинає серйозну літературну працю. За один 1891 рік з-під його пера виходять оповідання “Харитя”, “Ялинка”, “П'ятизлотник”, повість “На віру”, віршована казка “Завидючий брат”. Твори привернули увагу літературної громадськості, засвідчили, що в українську прозу прийшов талановитий художник. На початку 90-х рр. частина молоді української інтелігенції, перейнятої ліберально-просвітительськими ідеями, утворює організацію “Братство тарасівців”, з учасниками якої Коцюбинський деякий час підтримував зв'язок.

Цей зв'язок відбився на його творчості. У казці “Хо” (1894) Коцюбинський підносить значення ліберально-просвітительської діяльності. Роки перебування Коцюбинського на урядовій службі в Молдавії і Криму дали життєвий матеріал для його творів “Для загального добра” (1895), “Пе-коптьор” (1896), “Посол від чорного царя” (1897), “Відьма” (1898), “В путях шайтана” (1899), “Дорогою ціною” (1901), “На камені” (1902), “У грішний світ”, “Під мінаретами” (1904). Одним із свідчень того, що Коцюбинський своїми творами молдавсько-кримського циклу виходив за межі локальних проблем, є те, що його повість “Для загального добра” була надрукована в перекладі російською мовою у журналі “Жизнь” (1899, кн. 12). Багата творчими здобутками п'ятирічна служба у філоксерній комісії стала періодом інтенсивного зростання письменника. Залишивши роботу в комісії, він після безуспішної спроби влаштуватися на роботу в Чернігові, де жила сім'я, їде до Житомира і займає різні посади в редакції місцевої газети “Волынь”. На початку 1898р. Коцюбинський нарешті дістає роботу в чернігівському земстві. Важливим моментом світоглядно-художньої еволюції Коцюбинського було оповідання “Лялечка” (1901). У “Лялечці” Коцюбинський постає визначним майстром психологічного аналізу. Зосередження уваги на психологічних колізіях стає визначальною рисою творчості Коцюбинського. Дещо окремо в доробку Коцюбинського стоять твори на теми з минулого українського народу — “На крилах пісні” (1895) і “Дорогою ціною” (1901). Їх єднає романтично-піднесена, героїчна тональність. Новела “Цвіт яблуні” була в українській літературі новаторською за темою: порушувалась проблема ставлення письменника до дійсності, говорилося, що митець за будь-яких обставин не може забувати про свій громадянсько-професійний обов'язок, повинен боліти чужим горем, як власним. До теми “Цвіту яблуні” Коцюбинський повертається ще не раз (цикл мініатюр “З глибини”, поезія в прозі “Пам'ять душі”, незавершений твір “Павутиння”, новели “Intermezzo” і “Сон”). Виражене у цих творах ідейно-мистецьке кредо декларується й у листі-відозві М. Коцюбинського і М. Чернявського 1903р. до українських письменників. Наступний розвиток української літератури

Коцюбинський бачив у розширенні її тематичних та ідейних обріїв, пошукові нових художніх форм.

В кінці 1872 року родина Коцюбинських переїхала з Вінниці на село, а звідти 1874 року - в м.Бар, де у 1875 році віддали в останній третій клас початкової школи. У 1876 році він вступив до Шаргородського духовного училища. Схоластична наука не захопила допитливого хлопчика, і він читав сам, що тільки міг дістати. Після закінчення у 1880 році Шаргородського училища М.Коцюбинський восени 1881 року поїхав до Кам'янця-Подільського, щоб вирішити справу про подальшу освіту.

У Кам'янці-Подільському письменник зблизився з революційно настроєною молоддю, учасниками групи партії "Народна воля", "Немирівської ліги", та ін. "Ніякий університет, ніякі книги не могли б дати того, що дали ці нечисленні дні широго захоплення думки, справжнього шукання правди і підвалин у житті". За зв'язки з подільськими народовольцями М.Коцюбинський зазнав переслідування. На початку 1883 року в Кам'янці-Подільському було відкрито революційну організацію "Подільську групу партії "Народна воля". Жандармське управління провели арешти не тільки серед членів гуртка, а й серед запідозрених. Зробили обшук на квартирі Коцюбинських. Михайла занесли у списки "неблагонадійних" і завели на нього справу.

М. Коцюбинський.
Фото поч. 70-х років

Світогляд письменника формувався насамперед під впливом революційно-визвольного руху 70-х-80-х років під впливом творчості російських і українських революціонерів-демократів, зокрема Белінського, Чернишевського, Добролюбова, Писарева, Салтикова-Щедріна, Шевченка, Панаса Мирного, Франка.

Перші свої оповідання Коцюбинський призначав для народу. Вже на ранньому етапі творчості письменник викривав свавілля сільських начальників, порушував питання про соціальну нерівність на селі.

Наприкінці 80-х років помер батько М.Коцюбинського і утримання всієї родини цілком лягло на плечі письменника. В зв'язку з цим він у лютому 1886 року їде в с. Михайлівку Ямпільського повіту, аби працювати вчителем. В 1886-1889 дає приватні уроки у Вінниці "Лекціями я мусив кілька літ заробляти шматок хліба",- згадував він пізніше. 13 квітня 1890 року у львівському дитячому журналі "Дзвінок" був уперше надрукований вірш М.Коцюбинського "Наша хатка". У тому ж році письменник поїхав до Львова, де познайомився з

редакторами львівських журналів та газет, зустрівся з І.Франко. З того часу Коцюбинський став постійним співробітником західноукраїнських видань "Дзвінок", "Зоря", "Правда", "Буковина" і надсилав до них свої вірші, оповідання, науково-популярні статті, нариси, переклади. З перших друкованих творів Коцюбинського привертають увагу дитячі оповідання "Хариття", "Ялинка", "Маленький грішник", в яких йдеться про селянську нужду й горе. Однак, порівняно з останніми, в творах для дітей виявляється вже рука великого майстра. Основні риси ранніх оповідань Коцюбинського - реалістичне зображення тяжкого становища народу, гнівне засудження існуючого ладу, образ позитивного героя-протестанта, борця за народне визволення. М. Коцюбинський майстерно розкриває психологію дитини, її думки, переживання.

У 90-і роки написана перша повість "На віру" та оповідання "П'ятизлотник", "Ціпов'яз", "Помстився", "Хо", "Накрилах пісні". Зимув 1894-1895 років М.Коцюбинський провів у Чернігові та Вінниці. У Чернігові письменник познайомився з Вірою Устимівною Дейшею, з якою незабаром одружився. Віра Устимівна була зв'язана з революційно-народницькими організаціями, стала справжнім товаришем та помічником М.Коцюбинського, допомагаючи йому на літературній ниві. "... ти єдиний мій критик, якому я вірю і на смак якого покладаюся.",-писав їй М. Коцюбинський 1912 року. Віра Устимівна і сама написала ряд статей, вони друкувались в галицькій пресі і дуже зацікавили всіх як у Галичині, так і на Україні.

Взагалі сім'я Коцюбинського завжди брала активну участь у громадському житті. В такому ж дусі виховувались діти письменника. Старший син Юрко, Роман та Ірина стали активними громадськими діячами.

У 1900-ті роки уже викристалізувалась своєрідна художня майстерність М.Коцюбинського. У невеликих за розміром творах він навчився відтворювати багато подій (повість "Fata Morgana"). Лаконічність, гранична стислість композиції, глибина та багатство ідейно-тематичного змісту, майстерне розкриття психології людини- основні ознаки художньої манери М.Коцюбинського. Пейзажі у М.Коцюбинського відтіняють і доповнюють переживання і настрої персонажів, вони дедалі глибше пов'язуються з сюжетом, з ідеєю. Незважаючи на тяжкі матеріальні умови та надмірну працю, письменник не припиняв літературної діяльності. Провідним жанром малої прози Коцюбинського після 1901р. стає соціально-психологічна новела. У 1906 — 1912 рр. крім другої частини "Fata morgana" М. Коцюбинський створює новели "Сміх", "Він іде" (1906), "Невідомий", "Intermezzo", "В дорозі" (1907), "Persona grata", "Як ми їздили до Криниці" (1908), "Дебют" (1909), "Сон",

“Лист” (1911), “Подарунок на іменини”, “Коні не винні”, образки-етюди “Хвала життю!”, “На острові” (1912), а також повість “Тіні забутих предків” (1911).

У п'ятиліття перед революцією 1905 — 1907 рр. Коцюбинський написав і опублікував оповідання “Fata morgana” (Киевская старина, 1904), в якому вловив ті головні зрушення у свідомості селянства і нові тенденції в еволюції соціальної психології села, які на повну силу виявилися під час революції. Революція остаточно відкрила світові нове село, а Коцюбинський без будь-якого втручання в текст оповідання продовжив його як другу частину повісті. Друга частина повісті “Fata morgana” (опублікована в квітневому номері “Літературно-наукового вісника” за 1910р.) належить до найвизначніших творчих досягнень Коцюбинського, пов'язаних з подіями першої російської революції.

Роки революції 1905р. - це роки піднесення творчої активності письменника. Зображенню подій часів революції Коцюбинський присвятив багато творів - "Сміх"(1906), "Невідомий"(1907), "В дорозі"(1907), "Дебют"(1909), а пізніше новелу "Коні не винні"(1912). Основна увага у цих творах приділяється розкриттю настроїв у представників різних соціальних верств, які мали різні соціально-політичні переконання.

Під час поїздок на острів Капрі письменник часто зустрічався з Горьким, взимку 1911 — 1912 рр. навіть жив у нього і написав там “Коні не винні” та “Подарунок на іменини”. Створююч

Батьки Михайла Коцюбинського:

и позитивні образи революціонерів, М. Коцюбинський гостро виступає проти декадентської білетристики, він засуджує занепадницьку літературу в художніх творах("В дорозі", "Дебют", "Intermezzo"). За своїми особливостями "Intermezzo" не має собі рівних серед творів цього жанру не тільки в українській літературі. Твір справляє "враження симфонії", зітканої з яскравих неповторних барв, звуків, думок, настроїв. Тут і глибокі філософські роздуми про самотність людини, неможливість її існування поза суспільством, про "золотий засів сонця" в її душі, і ліричне сприймання краси природи.

У роки реакції М.Коцюбинський знову звертається до теми села. У ці роки письменник працює над найбільшим своїм твором "Fata Morgana"-найзначнішим своїм твором, написанню якого віддав багато часу, сил та енергії(1902-1910рр.)Велика робота, проведена письменником, допомогла

створити йому правдиву, глибоку реалістичну картину селянського життя напередодні і під час революції 1905-1907 рр., вловити і художньо виразити настрої та прагнення різних прошарків селянства, показати його боротьбу за "землю й волю".

У роки реакції М.Коцюбинський гостро виступає проти націоналізму і декадентської літератури. У 1909 році письменник знайомиться з Максимом Горьким. Дружба з великим російським письменником - одна з найрадісніших і найсвітліших сторінок життя Коцюбинського. Вона підтримувала його в тяжкі хвилини, надавала йому сил та енергії в боротьбі й творчості. У новелах останніх років життя Коцюбинський засуджує обивательщину, обмеженість інтересів особистими вигодами та власним "спокоем", протиставляючи цьому життя красиве, змістовне. Виступом проти обивательщини і "спокою спокійних на прославленій ними землі" є новела "Лист"(1911), з символічним образом місяця, Який з бадьорого гострого, енергійного "ставав повним, грубшав, обростав салом" і висів на небі, наче упир, що нассався крові. Глибокими філософськими роздумами, прославленням світлого, прекрасного, здорового життя, що перебуває в гармонії з природою, сповнений твір "Тіні забутих предків"- правдива казка Гуцульщини. У 1911 році видано шостий том творів М.Коцюбинського

"Дебют"(Сьомий-останній-вийшов 1913 року під назвою "Тіні забутих предків"). У ці роки слава письменника особливо зростає. Зокрема, великою популярністю користується М.Коцюбинський у Росії. Твори письменника перекладалися на різні мови світу, виходили у Німеччині, Польщі, Швеції та ін.

У ті роки письменник дуже піклувався про молоде поповнення української літератури, він запрошував молодь до себе на так звані "понеділки", де обговорювались літературні новинки, зачитувались твори початківців, точились розмови на громадські й літературні теми. Письменник розповідав про свої творчі задуми, про М.Горького та І.Франка. Тут вперше виступав П.Тичина, в якому Коцюбинський ще тоді розгадав поетичний хист.

Тим часом здоров'я письменника погіршувалось. Надмірна праця підірвала сили письменника. Восени 1911 року він поїхав на Капрі до М.Горького, куди рвався увесь час, вважаючи, що видужає від однієї лише зустрічі з своїм великим другом. На Капрі письменник був до 20 березня 1912 року, жив у Горького, де йому були створені умови для праці, творчості і відпочинку. Там він написав два оповідання "Подарунок на іменини" та "Коні не винні".

В останні роки життя письменник багато бував за кордоном. Справжній патріот, відданий народний діяч, він з великою відразою ставився до "Багатих,

жирних іноземців", що наповнювали курорти, не знаючи куди подіти свій час."

Великою любов'ю до життя, до людей пройнята вся творчість М.Коцюбинського. В найтяжчі роки реакції він не втрачав віри у людину, у перемогу добра над злом. Його останнє оповідання закінчується образом агави, яка цвіте, щоб умерти, і вмирає, щоб цвісти. "Стоять агави, струнки й високі, "з вінцем смерті на чолі, й вітають далеке море гордим й безнадійним привітом засуджених передчасно на смерть: "Ave, mare, morituri te salutant!.." (Будь здорове, море, ті, що йдуть на смерть, вітають тебе!) Це були останні слова М.Коцюбинського-письменника.

Художні нариси "Хвала життю!" й "На острові", написані влітку 1912р., — останні твори М. Коцюбинського. Пафосом торжества життя над смертю пройнятий нарис "Хвала життю!". Лейтмотивом нарису "На острові" також є ідея безперервності, вічності людського буття.

Коцюбинський побував у багатьох екзотичних місцях — у Криму, Бессарабії, на Гуцульщині та в Італії, його листи переповнені враженнями від природи цих країв. Коцюбинський вражав своїх сучасників знанням природничих наук. Він проникав у таємниці природи через наукову літературу і власні спостереження. Це допомагало йому глибше, по-філософськи сприймати навколишній світ, краще збагнути і точніше відтворити життя людини в органічному зв'язку з усім світом. Природа і людина зливаються у нього в одне ціле, стоять в одному поетично-філософському ряду. Мовна практика Коцюбинського — один з яскравих прикладів широкого підходу до розвитку літературної мови. Не заперечуючи ваги різних стилів української літературної мови, слів-новотворів, оригінальних виразів, конструкцій, він головним джерелом збагачення мови літератури вважав загальнонародну розмову. Творчість Коцюбинського служить художнім прикладом уже не одному поколінню українських письменників.

20 березня 1912 року М.Коцюбинський залишив Капрі і повернувся додому. Наприкінці жовтня 1912 року письменник ліг у клініку професора Образцова в Києві, але допомогти йому вже не могли й кращі лікарі міста.

У кінці січня 1913 року письменник повернувся в Чернігів і 25 квітня помер. "Я жити хочу!" - були його останні слова. Поховали письменника на Болдиній горі - його улюбленому місці відпочинку, звідки відкривався чарівний краєвид на далекі придністрянські луки.

Смерть М.Коцюбинського викликала широкий відгук прогресивної громадської України і далеко за її межами. "Смертна людина, народ безсмертний. Глибокий мій уклін народу України",- писав із далекого Капрі М.Горький.

У книзі відгуків музеїв М.Коцюбинського читаємо слова А.Малишка: "Проїшли десятиріччя, минуть, напевне, віки, а творчість Коцюбинського, як світла зоря, сяятиме над нами вічно, облагороджуючи людську душу, кличучи нас вперед, на нові подвиги і дерзання.

